

Το Γεωπολιτικό Διακύβευμα της Εποχής μας: Η Παγίδα του Θουκυδίδη

Γεώργιος Οικονόμου
Δικηγόρος

Πριν από δύομιση χιλιάδες χρόνια, δεν υπήρχε η Ελλάδα ως συντεταγμένο κράτος. Απόκρημνα βουνά διαιρούσαν την ηπειρωτική Ελλάδα σε πεδιάδες και χέρσους αγρούς.

Εκατοντάδες νησιά περικλείαν την ηπειρωτική Ελλάδα. Οι πόλεις που εστήθηκαν σ' αυτές τις βραχώδεις σχισμές και νήσους, αναπτύχθηκαν σε περισσότερες από χίλιες πόλεις – κράτη, που η κάθε μια αποτελείτο από ένα μικρό αστικό κέντρο που αποκαλείτο «πόλις» και περιτριγυριζόταν από χωριά και εξοχή.

Στις αρχές του 5^{ου} αιώνα π.Χ., η κυρίαρχη πόλη ήταν η Σπάρτη, ένας τόπος παραγωγής στρατιωτικής ισχύος. Οι Σπαρτιάτες ήταν οι κατ' εξοχήν ειδικοί στην βία, καθοδηγώντας την κοινωνία τους να «παράγει» τους καλύτερους στρατιώτες της οικουμένης.

Όταν τα παιδιά δεν εγεννιόντουσαν αρτιμελή και δυνατά εφονεύονταν. Το κράτος, στην ηλικία των επτά ετών, υποχρέωνε τα επιζώντα αγόρια να μεγαλώνουν σε στρατόπεδα όπου ασκούνταν για δεκατρία χρόνια.

Για μια δεκαετία μεταξύ 20 και 30 ετών, οι νέοι ασχολούνταν με το να γυμνάζουν την επόμενη γενιά των αγοριών. Στα 30 γινόντουσαν πολίτες. Το προνόμιο αυτό συνοδευόταν από το δικαίωμα να υπηρετήσουν για 30 χρόνια στον στρατό, προτού συνταξιοδοτηθούν στην ηλικία των 60 ετών.

Ο κάθε άρρεν πολίτης Σπαρτιάτης είχε την δυνατότητα να είναι μέρος μιας εκλεκτής στρατιωτικής μηχανής επειδή η κοινωνία τους είχε επιβάλει στους είλωτες, που ήταν γειτονικοί λαοί, να ασχολούνται με τις αγροτικές εργασίες. Οι είλωτες ήσαν δεκαπλάσιοι των πολιτών, που ήσαν πάντοτε Σπαρτιάτες.

Οι πολίτες της Σπάρτης εζούσαν με τον διαρκή φόβο της εξέγερσης. Αυτό επέβαλλε εκ των πραγμάτων να είναι εις θέσιν να ελέγχουν τους είλωτες και γι' αυτό χρειαζόνταν μια πλήρη στρατικοποιημένη κοινωνία.

Υπό την καθοδήγηση μιας ολιγομελούς ολιγαρχίας, οι Σπαρτιάτες εκυριαρχούσαν στην Πελοπόννησο. Είχαν καταβάλει μερικές από τις τοπικές πόλεις και συμμαχησαν με άλλες. Στους συμμαχούς περιλαμβάνονταν δυναμικές πόλεις-κράτη όπως η Κόρινθος. Η συμμαχία που διηύθυνε η Σπάρτη ονομαζόταν Πελοποννησιακός Συνασπισμός.

Ο κύριος αντίπαλος της Σπάρτης ήταν άλλη μια δυναμική πόλις-κράτος, η Αθήνα. Ήταν το ακριβώς αντίθετο της Σπάρτης. Όπου η Σπάρτη περιφρονούσε το εμπόριο, απαγορεύοντας ακόμη και τα νομίσματα για να αποθαρρύνει την αποταμίευση και την ατομική περιουσία, οι Αθηναίοι ενεθάρρυναν τις αγορές και «έκτισαν» ένα τεράστιο εμπορικό σύστημα.

Οι Σπαρτιάτες συγκέντρωσαν τον μεγαλύτερο στρατό ξηράς που ε γνώρισε ο Μεσογειακός κόσμος, ενώ οι Αθηναίοι εβάσιζαν την ισχύ της στην θάλασσα. Τελικώς, απορρίπτοντας την τυραννία και την ολιγαρχία, η Αθήνα εγκατέστησε την δημοκρατία. Ήταν μια «στενή» δημοκρατία – μόνο για άρρενες, εξαιρούνταν οι γυναίκες, οι ξένοι και οι δούλοι. Παρ' όλες τις εξαιρέσεις, μαζεύονταν δεκάδες χιλιάδες για να ψηφίσουν. Η συμμετοχή των πολιτών στα κοινά, ήταν άνευ προηγουμένου.

Η Αθήνα ηγείτο ενός δικτύου συμμαχιών, συνδέοντας εκατοντάδες νησιά και εποικισμούς ανατολικά της Πελοποννήσου, στο Αιγαίο Πέλαγος. Οι ιστορικοί το ονομάζουν Συμμαχία της Δήλου.

Αρχικώς, ο φόβος των πειρατών και των εχθρών από την αλλοδαπή ώθησε τις πόλεις να γίνουν μέλη της συμμαχίας. Όταν οι εξωτερικές αυτές απειλές δεν έπειθαν τα νησιά να γίνουν μέλη της Συμμαχίας, τότε αναλάμβανε να τα πείσει το Αθηναϊκό ναυτικό.

Επιπροσθέτως, οι Αθηναίοι ήθελαν να εξαπλωθεί και το πολιτικό τους σύστημα. Τα μέλη της Αθηναϊκής συμμαχίας έπρεπε να υιοθετήσουν δημοκρατικά συντάγματα, είτε το ήθελαν είτε όχι. Με τον καιρό, στο Αιγαίο οι πόλεις αυτές παρέδωσαν τους στόλους τους και επλήρωναν φόρο στην κεντρική εξουσία. Η Αθήνα εχρησιμοποιούσε το ναυτικό για να εξασφαλίζει ασφάλεια, τις εμπορικές της συναλλαγές και υπακοή.

Αρχικά η Αθήνα και η Σπάρτη ήσαν σύμμαχοι. Για δώδεκα χρόνια – από το 490 π.Χ. μέχρι το 478 π.Χ. συνεργάστηκαν για να διώξουν τους εισβολείς Πέρσες από την ηπειρωτική Ελλάδα.

Στην συνέχεια, η Σπάρτη έκανε πίσω και άφησε την Αθήνα να εκδιώξει τον εισβολέα από το αρχιπέλαγος. Ήταν θέμα ναυτικό, που ήταν ειδικότητα της Αθήνας. Εκτός αυτού, αν οι Σπαρτιάτες παρέμειναν μακριά από την Σπάρτη για καιρό, ερίσκαραν επανάσταση των ειλωτών.

Η απόφαση αυτή ήταν η απαρχή μισού αιώνα επέκτασης. Καθώς απελευθέρωνε πόλεις – κράτη από την Περσική κατοχή, η Αθήνα απαιτούσε είτε χρήματα είτε πλοία από τους νέους της συμμάχους.

Οι επιχειρήσεις, οι επιστήμες και ο πολιτισμός ανθούσαν. Ένας κύκλος ενάρτεου εμπορίου, εσόδων και ναυπηγήσεων ώθησε την Αθήνα και την Συμμαχία της Δήλου στο να γίνει ο νέος Ελληνικός ηγεμόνας.

Η Σπάρτη έβλεπε την άνοδο της Αθήνας φοβικά. Η Αθήνα αντιπροσώπευε ένα εντελώς διαφορετικό τρόπο ζωής. Δεν ήταν απλώς οι αξίες και η ηγεσία του Ελληνικού κόσμου. Το ημι-δημοκρατικό σύστημα της Αθήνας ήταν επικίνδυνο σε ένα καθαρά δουλοκρατικό κράτος με εύθραυστη σταθερότητα. Η αυξανόμενη δύναμη της ήταν κίνδυνος για την ύπαρξη της Σπάρτης.

Κατ' αρχάς οι σύμμαχοι κατόρθωσαν η μεταφορά της ισχύος να γίνει ειρηνικά– η διαφορά δεν ήταν τόσο μεγάλη, αδιαίρετη ή αδυσώπητη για να καταστήσει την ειρήνη αδύνατη. Π.χ., φοβούμενη ότι θα στραφούν σύμμαχοι της στην Αθήνα, σε μια αλυσιδωτή αντίδραση εγκαταλείψεων, η Σπάρτη είχε αψιμαχίες κατά διαστήματα με την Συμμαχία. Ένας μεγαλύτερος πόλεμος θα ήταν πολυέξοδος και τα δύο στρατόπεδα στο τέλος έφθασαν σε σύμφωνο ειρήνης. Το 446 π.Χ., η Αθήνα και η Σπάρτη υπέγραψαν συμφωνία που την ονόμασαν «Η Τριαντακονταετής Ειρήνη», από τον χρόνο που αναμένετο ότι θα διαρκέσει.

Είχε δύο κύριες πρόνοιες: μια υπόσχεση ότι θα υπέβαλλαν τις όποιες διαφορές σε δεσμευτική ειρηνική διαιτησία. Και την υπόσχεση να μην προσπαθήσουν να ζητήσουν από τα μέλη της άλλης ομάδας να γίνουν αποστάτες. Και τα δύο μέρη ήθελαν να έχουν εναλλακτικές λύσεις παρά ένα καταστρεπτικό πόλεμο.

Δυστυχώς, η Τριαντακονταετής Ειρήνη διήρκησε μόνο 15 χρόνια. Μερικώς, το πρόβλημα ήταν ότι η Αθήνα συνέχισε την μετεωρική της άνοδο. Όμως, η πραγματική κρίση προήλθε όταν μια από τις συμμάχους

της Σπάρτης οδήγησε την Κόρκυρα, μια ισχυρή αλλά ουδέτερη πόλη, να πέσει στην αγκαλιά της Συμμαχίας της Δήλου. Εδώ υπήρξε ένα πραγματικό πρόβλημα εν τη γενέσει του, μια μετάθεση ισχύος τόσο μεγάλη που η Σπάρτη θα υποβιβάζοταν για τα καλά και ο τρόπος ζωής της ήταν σε κίνδυνο. Τα κίνητρα για να το αποφύγουν ήταν πολύ δυνατά.

Σήμερα γνωρίζουμε ότι η Κορκυρα είναι η νήσος Κέρκυρα. Πριν από 2,500 χρόνια, είχε τον δεύτερο μεγαλύτερο στόλο στην Μεσόγειο. Ήταν επίσης ουδέτερη, μια από τις λίγες πόλεις – κράτη που μπορούσε να αντισταθεί στην έλξη αμφοτέρων των συμμαχιών. Η ναυτική δύναμη της Κόρκυρας ήταν τόσο μεγάλη που θα επηρέαζε το ισοζύγιο δυνάμεων, ανεξαρτήτως με ποιόν θα συμμαχούσε.

Η ουδετερότητα της Κόρκυρας ετελείωσε όταν μια Πελοποννησιακή πόλη-κράτος, η Κόρινθος, μια αποικία μικρής αξίας, άρχισε να διαπληκτίζεται μαζί της. Η Σπάρτη προσπάθησε να την μαζέψει, αρνούμενη να την συνδράμει. Ο κίνδυνος για την 30ετή ειρήνη ήταν πολύ μεγάλος. Η Αθήνα επίσης προσπάθησε να μην ανακατευθεί.

Όταν η Κόρκυρα εζήτησε βοήθεια οι Αθηναίοι προσέφεραν μόνο επιφανειακή συνδρομή. Δυστυχώς ο Κορινθιακός στόλος εβούλιαξε τα Αθηναϊκά πλοία που ήσαν παρατηρητές. Η Κόρκυρα και η Αθήνα επλησίασαν περισσότερο, μια δυνητική συμμαχία η οποία αν ήκμαζε και σταθεροποιείτο, θα κυριαρχούσε της Σπάρτης.

Καθώς η Κόρκυρα έκλινε προς την Αθήνα, η Κόρινθος απαιτήσε όπως η Σπάρτη επιτεθεί και κατά των δύο. Αν όχι, τι χρειαζόταν το Πελοποννησιακό Συνασπισμό;. Άλλως, η Κόρινθος απείλησε να στραφεί προς την Αθήνα, να γίνει μέλος του πιο δυνατού μέρους. Πόσες ακόμη πόλεις – κράτη θα επαναστατούσαν και θα την ακολουθούσαν;

Η Σπάρτη δεν εφοβόταν απλώς την Αθηναϊκή συμμαχία μαζί με την Κόρκυρα. Εφοβόταν μια αλυσιδωτή αντίδραση αποστατών από τον συνασπισμό της, αφήνοντας την αποδυναμωμένη και μόνη με τους επικίνδυνους είλωτες.

Το 431 π.Χ., για να αποφύγει αυτή την αλυσιδωτή αντίδραση, η Σπάρτη επιτέθηκε. Καλύτερα να τελειώσει τον αγώνα πρώτη γρήγορα, πριν η θέση της διαβρωθεί περαιτέρω. Ένας κλασσικός προληπτικός πόλεμος.

Η σύγκρουση που ακολούθησε ήταν μεγαλύτερης διάρκειας και πιο καταστροφικός από οποιοδήποτε προηγούμενο. Ο Πελοποννησιακός Πόλεμος διήρκησε 27 χρόνια, αγκάλιασε ολόκληρο τον Ελληνικό κόσμο – την χερσόνησο και το αρχιπέλαγος που τώρα ονομάζουμε Ελλάδα, καθώς και περιοχές που τώρα ανήκουν στην Αλβανία, την Νότιο Ιταλία, την Σικελία και την παραλιακή Τουρκία.

Ο Θουκυδίδης εσπατάλησε πολλά χρόνια χρονικογράφοντας τον πόλεμο. Ο βασικός λόγος, έγραψε, ήταν η τεράστια και μη αναπόφευκτη μετατόπιση ισχύος: «Ήταν η άνοδος της Αθήνας» έγραψε «και ο φόβος που ενέσπριε στην Σπάρτη που κατέστησε τον πόλεμο αναπόφευκτο».

Δυόμισι χιλιάδες χρόνια αργότερα, ο αφορισμός του Θουκυδίδη συνεχίζει να μας στοιχειώνει. Στο τέλος του 20ου αιώνα, καθώς η Σοβιετική Ένωση ανερχόταν, ο κόσμος για μια ακόμη φορά ήταν μάρτυρας μιας μεγάλης διαπάλης μεταξύ δύο διαφορετικών συστημάτων πολιτισμού.

Ο Henry Kissinger, ο Υπουργός των Εξωτερικών των Προέδρων Nixon και Ford, παρομοίασε τον Ψυχρό Πόλεμο ως ένα νέο Πελοποννησιακό Πόλεμο μεταξύ της Αμερικανικής Αθήνας και της Σοβιετικής Σπάρτης.

Μήπως αυτό εσήμαινε ότι ο πόλεμος ήταν αναπόφευκτος και ότι η Αμερική (όπως και η Αθήνα) θα χάσει τον πόλεμο; Σήμερα οι ειδικοί επί των διεθνών σχέσεων το αποκαλούν «παγίδα του Θουκυδίδη», υπονοώντας ότι οι ανερχόμενες δυνάμεις καταδικάζουν την υφήλιο σε πόλεμο.

Μιλώντας το 2013 ο Κινέζος Πρόεδρος, Χί Jinqing, εδήλωσε σε μια ομήγυρη αρχηγών κρατών πως «χρειάζεται όλοι μας να εργαστούμε μαζί για να αποφύγουμε την παγίδα του Θουκυδίδη- καταστροφικές εντάσεις μεταξύ μιας αναπτυσσόμενης δύναμης και μιας ήδη εγκατεστημένης δύναμης, ή μεταξύ εγκατεστημένων δυνάμεων».

Ευτυχώς, προβλήματα ανάληψης υποχρεώσεων είναι πολύ πιο δύσκολα από αυτό. Η συνταγή χρειάζεται περισσότερο συστατικά από μια ανερχόμενη δύναμη. Επομένως ο Θουκυδίδης είναι μόνο μερικώς ορθός. Η άνοδος της Αθήνας κατέστησε τον πόλεμο πιο εύκολο, αλλά χρειαζόμαστε μια άμεση και δύσκολο να αποφευχθεί μεταλλαγή (όπως το πρόβλημα της Κόρκυρας) για να δημιουργηθεί δεσμευτικό πρόβλημα. Χρειαζόμαστε ηγέτες διεθνούς βεληνεκούς για να το αντιληφθούν – δηλαδή να αναγνωρίσουν ότι ο πόλεμος είναι σκληρός και ότι η ειρήνη είναι λιγότερο οδυνηρή.

Στα τελευταία 500 χρόνια, μια τέτοια συγκυρία μεταξύ μεγάλων δυνάμεων έχει παρουσιαστεί δεκαέξι φορές. Στις δώδεκα κατέληξε σε πόλεμο.

Σήμερα, καθώς μια ακάθεκτη Κίνα πλησιάζει μια ακίνητη Αμερική και όσο ο Χί Jinqing όσο και ο Biden υπόσχονται να κάνουν τις χώρες τους «μεγάλες ξανά» η 17^η περίπτωση φαίνεται πολύ δύσκολη.

Μόνο αν η Κίνα περιορίσει της φιλοδοξίες της να ελέγχει την Σινική Θάλασσα, και να ενσωματώσει την Ταιβάν ή αν οι Ηνωμένες Πολιτείες δεχθούν να είναι δεύτερη δύναμη στον Ειρηνικό, μια εμπορική διαφορά, μια κυβερνοεπίθεση, ένα ατύχημα στην θάλασσα μπορεί εύκολα να κλιμακωθεί και να ξεφύγει από τον έλεγχο.

Μπορούν οι Ηνωμένες Πολιτείες να αποφύγουν την αναμέτρηση με την Κίνα; Αυτό είναι το γεωπολιτικό διακύβευμα της εποχής μας.